

Onder d'n Kroezeboom

Kwartaaluitgave van de Historische Vereniging Old Reurle

Jaargang 2010, nr. 4 (december 2010)

Van de voorzitter

Zo, de herfst heeft haar intrede gedaan en dat hebben wij geweten. Veel wind en nog meer regen waren aan de orde van de dag. Problemen met de maïs en aardappelen om deze te kunnen oogsten. En inmiddels hebben we de eerste koudegolf ook al weer gehad. Ja, en dan komen de thema-avonden van onze verenigingen weer. In de vorige Kroezeboom hebben we het programma laten zien voor dit seizoen en drie avonden hebben wij alweer gehad. De winterdag nadert al weer en wij zullen ons gezicht ook daar weer laten zien.

Woensdag 20 oktober hebben de 'mensen van de kas' en een deel van het bestuur een bezoek gebracht aan de stoomhoutzagerij Nahuis in Groenlo. Hier kregen wij een prima uitleg over de fabriek, hoe alles werkt en de uitgebreide verzameling van gereedschap werd getoond. Een gezellige maar ook leerzame middag. Verderop in Onder d'n Kroezeboom ziet u daarvan een fotoreportage.

Zoals waarschijnlijk bij iedereen bekend is de erfgoedkoepel Berkelland opgericht.

Donderdag 21 oktober hebben wij een bijeenkomst gehad. Ruurlo was gastheer en we hebben de verenigingen en/of stichtingen van Beltum, Eibergen, Gelselaar, Neede en Noordijk in Ruurlo ontvangen boven Univé. Borculo was verhinderd. Het is de bedoeling dat wij van elkaar leren en elkaar aanvullen op allerlei gebied. Donderdag 20 januari 2011 is de volgende bijeenkomst gepland en dan gaan wij naar Eibergen om in museum De Scheper verder te praten over verschillende onderwerpen.

Eddy Pardijs (oud-Ruurloër) en zijn vrouw brachten onlangs een bezoek aan Ruurlo. Jaap, Leo en ik ontvingen hen bij Jaap. Onder het genot van koffie hebben wij vele herinneringen opgehaald over Ruurlo. De openluchtspelen stonden Eddy nog helder voor de geest, zeker ook omdat hij daar actief aan mee heeft gedaan. Maar hij bracht ook nog iets heel moois mee en wel een spinnewiel. Een erfstuk van zijn ouders en deze schonk hij aan onze vereniging. Hiervoor nogmaals hartelijk dank, het zal een mooie plaats in de kas krijgen. Als ik dit schrijf is het bijna december. De maand van Sinterklaas, Kerst en Jaarwisseling. Alvast veel plezier gewenst. Prettige Kerstdagen en een goede Jaarwisseling.

Met vriendelijke groet,
Dinant Chr. Weenk.

Programma 2010 - 2011

8 december 2010

Dhr. Hans Hendriks en Dhr. Yke Ruesink:

'Verdwijvende kippenhokken in de Achterhoek'

Wat begon als een passie van twee fotografen groeide uit tot een boek waarvan inmiddels een tweede druk is verschenen. Zij zijn allebei geboren in de Achterhoek en kwamen als kind vaak op de boerderij, de geur en de geluiden in een dergelijk typisch kippenhok zijn dan ook in hun geheugen gegrift. Als fotograaf zien ze ook het bijzondere aan de hokken: de karakteristieke bouw, de ligging in het landschap, de charme van het verval, de details van bijvoorbeeld het roestige hang- en sluitwerk. Over het boek, het verhaal bij elke foto en de foto's zelf, daar gaat het 8 december over. Zij hopen van harte u te mogen ontmoeten.

12 januari 2011

Dhr. Jan Berends:

'De Kop van Overijssel'

De lezing geeft een algemeen beeld van de geschiedenis van dit bijzondere deel van onze provincie Overijssel, dat grotendeels bestaat uit een uitgestrekt weide- en merengebied. Naast de landschappelijke bijzonderheden, zoals de Weerribben en het gebied rond Giethoorn, is er ook veel aandacht voor de prachtige kleine steden en dorpen. Hasselt, ooit Hanzestad, Zwartsluis aan de monding van het Meppelerdiep, Vollenhove met fraaie havezaten in het stadje en Blokzijl, ooit een belangrijke vesting in de Tachtigjarige Oorlog. Ook Giethoorn komt uitgebreid aan bod, gesticht als veenwinningsgebied en boerendorp en nu een belangrijke toeristische trekpleister. Het belooft een boeiende lezing te worden!

9 februari 2011

Dhr. Gilbert Maas:

'De geschiedenis van de Reurlse bodem'

In zijn lezing neemt de heer Maas ons mee naar de geologische ontstaansgeschiedenis van Ruurlo en omgeving. Door alle tijden heen hebben mensen geprobeerd het landschap naar hun hand te zetten. Desondanks is er nog veel van de geologische geschiedenis zichtbaar bewaard gebleven voor het geoeffende oog. Stuwwallen, erosiedalen, smeltwaterwaaiers en dekzandruggen in allerlei vormen en maten vormen de basis van het landschap waarin generaties hebben gewoond en gewerkt.

De lezing gaat in op de processen die het landschap hebben gevormd, het herkennen van de sporen van smeltend ijs, stromend water en wind in de omgeving van Ruurlo, de Achterhoek en ver daarbuiten en hoe mensen door de eeuwen heen hiervan gebruik hebben gemaakt.

9 maart 2011

Dhr. Theo Roes:

'Frans Roes alias Herman van Velzen'

Alle bijeenkomsten vinden plaats op woensdagavond en worden gehouden bij 'de Sprankel', Domineestee 12 te Ruurlo. De aanvang is telkens 20.00 uur, met uitzondering van de algemene ledenvergadering op 9 maart die om 19.30 uur begint. Uitvoerige informatie over de inhoud van de lezingen kunt u t.z.t. ook vinden in 'Contact'.

Kopij

De sluitingsdatum betreffende kopij voor de eerstvolgende Onder d'n Kroezeboom is

1 februari 2011.

Voor de redactieadressen kunt u terecht in de colofon achterin dit blad.

Schenkingen oude werktuigen

De afgelopen periode (maart t/m oktober 2010) is de verzameling oude werktuigen en gereedschappen van Old Reurle weer uitgebreid met een aantal schenkingen. Onze hartelijke dank aan onderstaande schenkers.

- Fam. Zonnenberg, Koskampweg 12, 7261 MZ Ruurlo: oliezaadmolen en bunsingkleem.

- Fam. Hendriks, Leusinkbrink 10, 7261 NP Ruurlo: broodtrommel, eierkist, huishoudportemonnee, een melkmonsterboekje, diverse linnen lakens, een griffeldoos met inhoud en diverse kranten vanaf 1926.

- Fam. B. van Veen, Koningserf 17, 6866 ES Heelsum: twee ploegen, paardenhaam, petroleumlampen, verlichting van een boerenwagen (voorlamp wit, achterlamp rood), dorsvlegel, kaasvorm, paardenzweep, aluminium drinkbusje, trapnaaimachine, handnaaimachine en een eierkolenschep.

- Uit de collectie van de Hr. Vrieze te Eibergen van de gemeente Berkelland geschonken gekregen om de werktuigencollectie van Old Reurle completer te maken: kast (half leg en half hang), kakstoel (groot formaat), herenfiets uit ± 1940, een transport fiets uit ± 1950, ronde eiken klaptafel, wasmachine (eerste elektrische) en een ronde houtkachel.

- Fam. Klein Selle, Kapersweg 2, 7261 KZ Ruurlo: koperen rugspuit (merk N.V. SAVAL).

- G. Roekevisch, Pasmanshaard 28, 7261 VM Ruurlo: huttentutten bezem.

- Fam. J. Dijkman, Brandevenweg 4, 7261 RE Ruurlo: appelrek (voor opslag van appels in de kelder).

Ter illustratie twee foto's van het spinnewiel dat tijdens zijn bezoek aan Ruurlo werd geschonken door de heer Eddy Pardijs, zoals gemeld in het voorwoord van de voorzitter

Moord op de Kneeleter

We schrijven het jaar 1617, de Tachtigjarige Oorlog woedt inmiddels al weer bijna een halve eeuw. Het zijn barre en wetteloze tijden, maar tijdens de betrekkelijke rust van het Twaalfjarig Bestand worden in de Graafschap Zutphen pogingen gedaan om recht en orde weer te herstellen. Een aantal oude zaken (cold cases, zouden we nu zeggen), die eerder tijdens het oorlogsgeweld waren blijven liggen, worden nog weer eens boven tafel gehaald. Daaronder ook de moord op de Kneeleter in Ruurlo.

Willem Elschot, Willem Gotink, Jan Oonk

Op 14 oktober 1617 verschijnen voor het landgericht in Doetinchem na een dagvaarding daartoe Willem Mullenveen, Willem Gulicker en Lambert Baeten, alle drie inwoners van het kerspel Ruurlo. De week daarvoor, op 8 oktober, zijn ze elk afzonderlijk ook al ondervraagd, meldt het proces verbaal. Het gaat om een zaak die zich circa 25 jaar daarvoor in Ruurlo heeft afgespeeld, namelijk de doodslag op een persoon die als Kneeleter wordt opgevoerd. Dat moet dus omstreeks 1592 zijn geweest. In eerste instantie doet het wat vreemd aan, een moordzaak die 25 jaar na dato nog weer wordt opgerakeld. Maar we zitten midden in de Tachtigjarige Oorlog, waarin ook de Achterhoek regelmatig het strijdtooneel is van gevechten tussen Staatse en Spaanse troepen. Nog in 1586 had landvoogd Leicester (die deze functie namens de Staten-Generaal bekleedde van 1585-1588) de ontruiming bevolen van plaatsten als Ruurlo, Steenderen en Hummelo. En in een brief die dateert uit begin 1590 vraagt Joost van Heeckeren, heer van Ruurlo, aan de Landdrost in Arnhem om vrijstelling van belasting voor de zes of zeven overgebleven inwoners van Ruurlo. Ze zijn uitgemergeld en aan de bedelstaf geraakt. Ook vraagt hij ontheffing van de plicht om de paarden onder Lochem te onderhouden, een taak die aan de Ruurloërs is toebedeeld.

In 1591 is de stad Zutphen nog zo goed als geheel ontruimd. In 1594/1595 schrijven gedeputeerden van het Graafschap Zutphen

aan het Gelders Hof in Arnhem dat hun kwartier buiten de steden al meer dan 14 jaar zo goed als onbewoond is geweest en dat er niet één edelmanshuis of bouwhuis is dat niet vernield, verbrand of afgebroken is. Kortom, geen prettig oord om te vertoeven zo aan het eind van de zestiende eeuw, ook al lijken de schrijvers zo hier en daar wel wat te overdrijven. Uit de getuigenissen die in 1617 worden afgelegd kan in ieder geval iets meer aan bedrijvigheid worden afgeleid dan de zes of zeven bewoners waarvan Joost van Heeckeren rept, maar daarover dadelijk meer.

Geen tijd waarin recht en rechtvaardigheid hoog in het vaandel staan. Maar dat verandert in 1609, als de Nederlanden en Spanje een wapenstilstand overeenkomen. Die zal duren tot 1621 en staat bekend als het Twaalfjarig Bestand. De Graafschap Zutphen is op dat moment vrij van Spaanse troepen, direct ten oosten daarvan is Groenlo echter nog steeds sinds 1606 weer in Spaanse handen.

Swaer gebraken

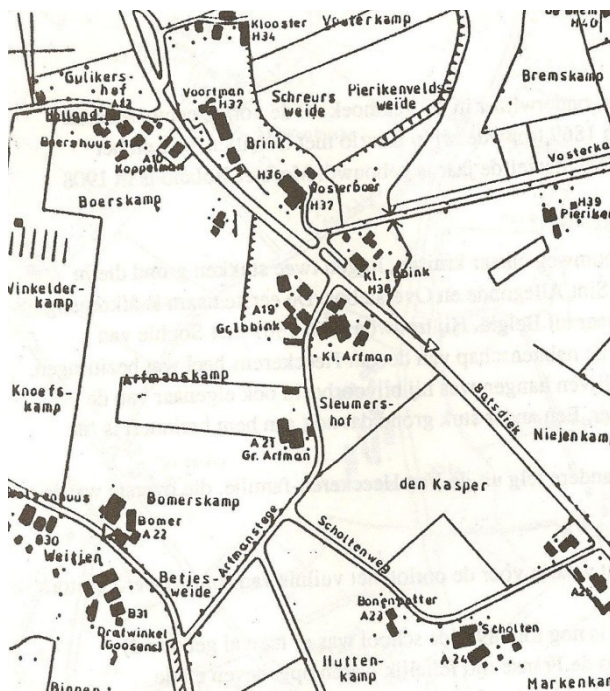
Wie waren die drie getuigen die worden opgeroepen door de magistraten in Doetinchem? We halen het originele proces verbaal er maar even bij:

Irstelick Willem Mullenveen verclaert olt tho zijn ombtrendt 70 Jaeren, sijnde een gebrecklick man met die loepende Vaerne (= open zweer) behaeff.

Mullenveen (Molenveen) is de oude naam van wat tegenwoordig Olthuis is aan de Stapeldijk. Uit de beschrijving van zijn conditie blijkt dat hij na zeventig jaar behoorlijk getekend is door het leven. Dat geldt eveneens voor de tweede getuige, de iets jongere Willem Gulicker, die een 'sehr swaer gebraken' (= gebroken) man wordt genoemd:

Willem Gulicker verklaert sijnes olderdoems tho zijn ombtrendt ombtrendt 65 Jaeren (-de) sijnde een man (welcke een) sehr swaer gebraken (man is)

Gulicker was destijds een boerderij die iets verderop lag aan de Batsdijk, in de buurt van de huidige boerderij 't Klooster. Daar tegenover, aan de zuidkant van de Batsdijk, kwamen we tijdens het veldnamenonderzoek nog steeds de naam Gulikershof tegen. De naam Guliker is later overgegaan naar de Wiersseweg, waarschijnlijk door een huwelijk of verhuizing.

Detail van een kaart uit het veldnamenboek 'Transvaal dat lig in Reurle', die de situatie weergeeft op de Bruil rond de Batsdijk. Linksboven de Gulikershof, op de hoek van Batsdijk en Jongermanssteeg.

De derde getuige is Lambert Baeten.

Lambert Baeten Verclaert sijnes olderdoems tho zijn ombtrendt 70 Jaeren ende daer aver;

Over zijn lichamelijke conditie wordt niets vermeld, waarschijnlijk maakte hij een minder meewarige indruk dan de andere twee. Baeten is de enige die we niet kunnen lokaliseren, maar uit de rest van het verhaal zal duidelijk worden dat ook hij daar ergens aan het begin van de Bruil gewoond moet hebben.

Vreemde spion

Lichamelijk zijn met name Mullenveen en Gulicker er niet al te best aan toe, maar hun herinneringen aan de gebeurtenissen zijn nog scherp. Al zit er nog wel een kleine discrepantie in het tijdstip waarop de gebeurtenis heeft plaatsgevonden. Mullenveen heeft het over 'ombtrendt 25 Jaeren' en Gulicker over 'ombtrendt 22 Jaeren' geleden'. Verder sluiten de verklaringen van de getuigen nagenoeg naadloos op elkaar aan, zodat we hier alleen Willem Mullenveen aan het woord laten over de verdere gebeurtenissen.

Ten 2en bekendt (vorder) Willem Mullenveen dat ombtrendt 25 Jaeren, sijnde inde bedroeffde ende quade tidt, sekeren Rueter genandt den Kneeleter sich dagelick als een spion in het Kerspell van Ruerloe veerheelde (= ophield), umb tho verspeen waer de arme huslueden haere schamele noetdrift(.) beesten und peerden in graeven (,) bussen end/und broecke verbarchden

Het gaat dus om een ruiter die als Kneeleter bekend staat en die de buurt doorkruist om de mensen 'tho verspeen' (= te bespieden) waar deze hun schamele goederen en vee verbergen in sloten, struikgewas en broekland. Hij is blijkbaar niet de enige, valt af te leiden uit de getuigenis van Gulicker:

dat den vurgl. Rueter een spion was, ende haer dagelick met anderen sehr swaerlicken tractierden, daer sij in bussen und graven laegen ...

Blijkbaar zijn er meerdere van deze rovers die de omgeving dagelijks terroriseren. Gaat het om rondzwervende Spanjaarden? Deserteurs of anderszins al dan niet gewond achtergebleven op het slagveld? De merkwaardige naam Kneeleter lijkt in ieder geval te wijzen op een vreemde herkomst. Hoogstwaarschijnlijk wijst het als scheldwoord (kaneeleter) op iemand met een Spaansgezinde achtergrond. Verderop zal echter blijken dat hij zich wel verstaanbaar kan maken, dus het lijkt niet direct een Spanjaard. Misschien een groepje huurlingen die voor de Spanjaarden hebben gevochten en die aan de dijk zijn gezet of uit onvrede hebben gekozen voor een bestaan als struikrover. Er zijn te weinig aanknopingspunten om daar een sluitend antwoord op te geven.

De angst en woede onder de bewoners is in ieder geval groot, want ze hebben blijkbaar al de nodige gruweldaden op hun kerfstok. Dat wordt overduidelijk uit het verdere relaas van Gulicker:

... ende ter selver tidt ock Berent van Levenstrooe ende Jan Lijsen doet schoeten, ende ene swangere vrouw die op haer utherste genck endde up den graven stondt met een Lanse in haer lijff roirden, dat haewr vrucht uth haer lijff op de aerde in den graven veell,

Ze hebben in diezelfde tijd dus ook de dood van Berent van Levenstrooe en Jan Lijsen op hun geweten en hebben een niet nader genoemde hoogzwangere vrouw zodanig met een lans bewerkt (roirden = roerden) dat deze haar kind heeft verloren. In het proces verbaal wordt nog zijdelings opgemerkt dat dit wordt bevestigd door markerichter Alphardus Arndtsen, die beroepshalve aanwezig is bij het verhoor. Inderdaad geen prettige tijd en geen prettig oord.

In de schuur van jonker Joost

Bij de bovengenoemde voorvallen heeft men blijkbaar niet tijdig in kunnen grijpen, maar dat is deze keer anders, hoewel het vergrijp (het stelen van een paard) relatief minder zwaar lijkt.

Ten 3 Bekendt, dat derselver tidt den vurss. (= eerder genoemde) Kneeleter enen schamelen man van Ruerloe een peerdt hadde affgenaemen umb daermede wech tjo rijden, dat doemaels Gettet Goetinck enen plenter (= pootstok) ofte stock heft gekregen ende daermede den vurss. Kneelleter anden kop geslagen dat hie van het gestalten peerdt veel dat men hem de harnen int hoeft konde sehen,

Blijkbaar is de Kneeleter op heterdaad betrapt, want terwijl hij met zijn gestolen paard probeert weg te rijden heeft Gerret Goetinck (Gettet lijkt hier een schrijffout) hem met een stevige stok aan het hoofd geslagen. En wel zodanig dat hij van het paard viel een dat men zijn hersens (harnen) kon zien.

Ten vierden Bekendt Mullenveen, (nae) dat den vurgl. Kneelleter (nae) soe swaerlicken (heft) was verwondet sich in Jr. Joest van Hekerens schuer heft begeven dewelcke den vurss. Kneeleter wegen sekere dregement van brandtstijffongen an Hekerens schuer ende andere Luede huesen tho doen, heft uthgedreven,

De zwaar gewonde Kneeleter heeft zich vervolgens verschanst in de schuur van jonker Joost van Heeckeren. Daaruit is hij verdreven, nadat hij volgens de getuigenis van Mullenveen bedreigd heeft de schuur en andere huizen in brand te steken. Een taalprobleem bestond er blijkbaar niet. Kneeleter vlucht dan naar het huis van Lambert Baeten, die van het voorgaande dan ook geen directe getuige is geweest.

Ten vijfften Bekendt Mullenveen dat den vurgl. Kneelleter van daer nha Lambert Baeten huss sich heft begeven. ende aldaer

*bis tot den avendt gelegen, und dat hem
sijn hoeft sehr swelden also dat hij wegen
die sware wondingen niet konde leven,*

De Kneeleter heeft dus tot aan de avond bij Baeten gelegen en was er zeer slecht aan toe. Blijkbaar wilden ze zo snel mogelijk van hem af.

*Ten 6 bekendt vorder dat denselven avendt
Gerret Goetinck den vurgl. Kneeleter we-
gen die sware wondingen uth Lambert Bae-
ten huss heft gebracht an onse Lieve
Vrouwen Kamp ende hie Mollenveen upt
vorderen (= op dringend verzoek) van
Lambert Baeten vrouw is metge-
gaen ende achter nae gefolcht und dat
Gerret Goetinck den vurgl. Kneelleter
vortz met den plent(er) noch een slach
noch gaff dat den doedt daerna volchden,
ende dat hij ock all doedt was ehr hij daer
bij quam,*

De zwaargewonde Kneeleter is 's avonds dus door Goetinck naar de Lieve Vrouwen Camp gebracht, waarbij Mullenveen op verzoek van de vrouw van Lambert Baeten is meegegaan. Daar heeft Goetinck de Kneeleter nog een extra slag gegeven, zodat de dood erop volgde. De Lieve Vrouwen Camp was eigendom van de kerk te Ruurlo en wordt in het verpondingscohier van 1646 opgevoerd als Vrouwen Camp. De exacte ligging is niet bekend, maar het wordt genoemd in de directe omgeving van Olthuis en Ribbert. Dat sluit volledig aan bij het voorgaande.

Willem Gulicker voegt daar nog aan toe:

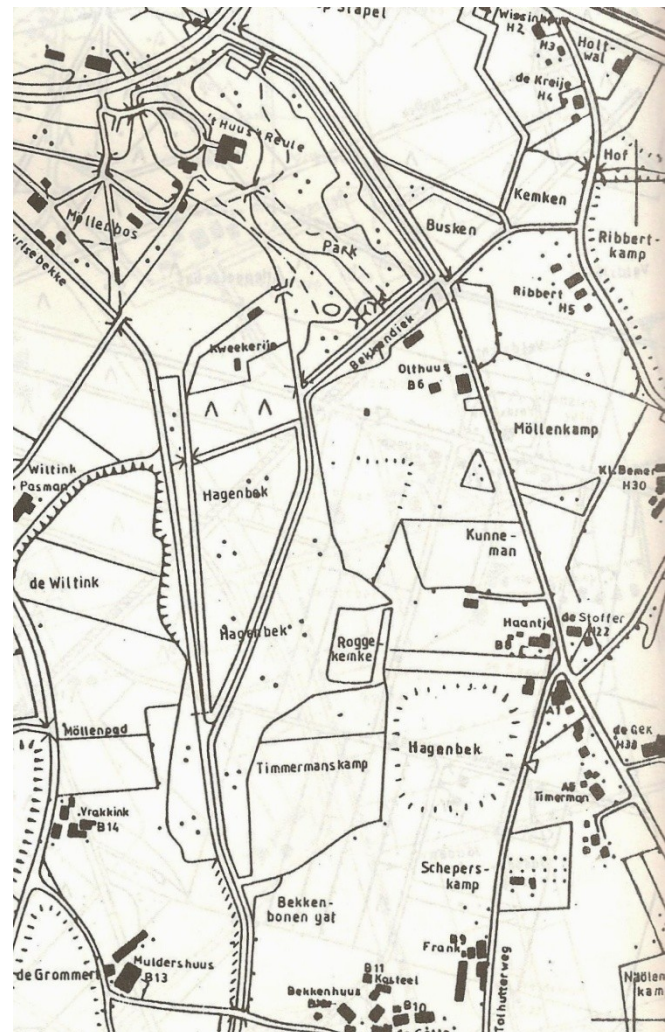
*"... heft vortz Lambert baeten een kuele
gegraven, ende hem daerin gesmeten,"*

Lambert Baeten verklaart eveneens dat zij de Kneeleter begraven hebben, opdat de honden hem niet zouden opeten.

Gerrit Gotink getuigt

Naar aanleiding van voorgaande getuigenissen is Gerrit Goetinck zelf twee dagen later ook gehoord, op 16 oktober 1617. Hij

verklaart dan ruim vijftig jaar oud te zijn. Waarschijnlijk woonde hij op wat nu Tolhutterweg 3 is en dat later in de zeventiende eeuw bekend zou worden als Brouwers Gotink. Volgens Frits Toevank was de oudere naam 'Den Poll'. In de vijftiende eeuw heeft er een familie Pollemans gewoond, waarvan een huwelijk bekend is met een Gotinck. Tegenwoordig staat het ook wel bekend als Geerligs, naar de voormalige bewoners.

*Het gebied aan het begin van de Bruil,
langs Stapeldijk en Batsdijk. Daar ergens
moet het voorval rond de Kneeleter zich
hebben afgespeeld*

Gerrit Goetinck onderschrijft de voorgaande lezing en voegt daar nog de volgende verklaring aan toe:

Ten vierden verclaert Gerret Goetinck dat hie den Kneeleter des avendts uth Lambert baeten huss gehaelt ende hem bij den mr (= heelmeeester) tho brengen sijnde dat hie wegen die sware wondinge niet konde leven, als ock dat hie in sorge stont, dat sijne complicen sulcx hoerende, haer lueden noch mehr solde persen, heft hie hem nha onsen Leven Vrouwen Kamp gebracht ende hem daer noch en slach gegeven dat den doedt daerna volchden, waerbij Mullenfeen den Gulicker ende Lambert Baeten ock sinnen gewest;

Goetinck is dus bang geweest voor wraakacties van de kompanen (complicen) van Kneeleter als deze erachter kwamen wat er was gebeurd (persen is mishandelen, afpersen). Vandaar dat hij de Kneeleter daar op 'onsen Leven Vrouwen Kamp' de genadeslag heeft gegeven en ter plekke begraven. Of Goetinck nog verder is vervolgd voor zijn daad lijkt niet waarschijnlijk, daarover is in ieder geval niets gevonden. Blijkbaar zijn wraakacties uitgebleven, want daarover wordt 25 jaar na dato niet gerept.

Maar als ze in de loop der eeuwen niet zijn verstoord door werkzaamheden op het land, moeten daar ergens aan het begin van de Bruil nog altijd de stoffelijke resten van de Kneeleter rusten in een anoniem graf.

Het proces verbaal rond de dood van de Kneeleter met de getuigenissen van Willem Mullenveen, Willem Gulicker en Lambert Baeten is afkomstig uit "Datt boeck causarum criminalium aver het landtdrostampt van der graffschap Zutphen, angefangen per me Adamum Kaldebachium, landtsr. van der graffschap anno 1593". 1593-1635, 1 deel. Het bevat 'criminele informatiën' en is aanwezig in het Gelders Archief onder nr. 0217-2. Het stuk werd op donderdag 7 februari 2008 als eerste tekst voorgelegd aan een groep van zo'n tien personen die belangstelling hadden getoond voor een cursus oud-schrift. Het was een heel bijzondere ervaring toen.

Nog een pentekening over het beleg van Grol in 1597 door prins Maurits. Twee jaar eerder had hij ook al een vergeefse poging gedaan. Nadat het vestingstadje in 1606 weer overging in Spaanse handen werd het in 1627 definitief bevrijd door Frederik Hendrik. Ook toen weer zorgden Staatse troepen onder leiding van zijn neef Ernst Cazimir voor veel overlast en schade. De illustratie komt uit het boek 'In de stat van Grol' van Adriaan Buter

De volgende bedrijven en instellingen hebben door hun financiële bijdrage het mogelijk gemaakt dat wij ons kwartaalblad "Onder d'n Kroezeboom" kunnen realiseren. Wij zijn hen daarvoor zeer erkentelijk.

Bestuur Old Reurle.

Albert Bakker Video

www.abvideo.nl

Action Hairline Kapper

0573 -453983

Houtzagerij Agneta

www.vaags.nl

www.vriendenvanagneta.nl

ALEX Schoenmode

www.alexshoenmode.nl

Altena Installatiebedrijf

www.altena-ruurlo.nl

Apotheek 't Rikkelder

www.apotheekhetrikkelder.nl

Arbor Markelo

www.arborboom.nl

Avenarius Hampshire

Hotel Restaurant

0573 - 451122

info@avenarius.nl

Assink Hout Rietmolen

0545 – 221300

e-info@assinkhout.nl

BVipM

JAN en Jenneke Roekevisch

www.bvipm.nl

**Borchvast BV Rentmeesters
Deventer**

www.borchvast.nl

Bronckhorst High - Tec

www.bronckhorst.com

CTB Automatisering

0573 – 459409

www.ctbautomatisering.nl

Decocom Computers

Internetservice

0573– 454381

www.decocom.nl

ECB Bouwcenter

www.bouwcenter-ecb.nl

ETOS

0573 – 451376

Eijgenhuijsen BV

www.eijgenhuijsen.com

Focus Fashion

0573 - 453186

www.focusfashion.nl

Groot Jebbink

Bloemen en Planten

0573 – 451407

Hamergroep Bouwbedrijf

www.hamergroep.nl

Autobedrijf Harry Arendsen

www.harriearendsen.nl

de Heikamp

Pannenkoekboerderij

www.heikamp.nl

Marinus J. Hesselink b.v.

Zutphen

www.hesselink.nl

HL Grafisch

0573 - 454237

Hotel de Tuinkamer

0573 – 452147

'n Ibink

Boter en Kaasboerderij

www.nibink.nl

De Keizerskroon

Cafe / Restaurant

0573 – 451416

Klein Kranenbarg

Bouwbedrijf

0573 – 452014

Kuenen Keurslager

0573 – 451337

KWS Infra bv

www.kws.nl

Lievestro Software bv

0573 – 438444

Chinees Restaurant Lotus

0573 – 453608

Gebr. Lusink

Aannemingsbedrijf

www.gebrlusink.nl

Wim Masman Haarmode

0573 – 451465

Morsinkhof Lingerie

0573 – 453070

De Noaber

Restaurant / Eetcafe

0573 – 451532

Martijn Nijenhuis

Verbouw en Onderhoud

0573 – 491456

Bakkerij Oude Wesselink

www.bakkerijoudewesselink.nl

Ap van Oorspronk

0573 – 451824

Peters Bestratingen

0573 – 452560

Supermarkt PLUS

Kogelman

0573 – 453552

Rabobank Graafschap-Noord

0575 – 439805

Ruesink Autobedrijf

www.ruesink.nl

Salemink Media BV

Zonnenberg

0573 -452020

Schot - Ruurlo BV

Houtwal 2

7261 SR Ruurlo

0573 -451695

SNS Regio Bank

Adm.en Adviesburo Schroer

0573 – 451485

Coop Supermarkten BV

www.supercoop.nl

Ribbers Bouwbedrijf

0573 – 451270

Smeelen Schildersbedrijf

0573 - 451425

Goossens Tweewielers

Korenbee 24

7271 LH Borculo

0545-271392

borculo@goossensraceshops.nl

Uitvaartverzorging

Heijting & De Vet

Groenloseweg 43

7261 RM Ruurlo

tel /fax:0573-491850 / 491851

www.heijtingendevet.nl

Spannevogel Woninginrichting

www.spannevogel.nl

Star Doolhof

www.doolhofruurlo.nl

Stegeman Installatiebedrijf

www.stegemanruurlo.nl

SVEN Voor Ogen

www.svenvoorogen.nl

Camping Tamaring

www.camping-tamaring.nl

Tapperij Cafe / Restaurant

0573 – 452148

Tap, Tromp en van Hoff

Notarissen Lochem

www.tthnotarissen.nl

Thoma Makelaars

www.thoma.nl

Toon van Zadelhoff

Fysiotherapie

0573 – 452076

Weevers Drukkerij

Vorden

www.weevers.nl

Welkoop Ruurlo

www.welkoop.nl

Wensink

Landbouwmechanisatie

www.wensink-ruurlo.nl

Wesselink Makelaars

0573 - 454027

Herman Westerveld

Groente en Fruit

Elke vrijdag op de markt te
Ruurlo

Anny Cactus Oase

www.catusoase.nl

Univé Oost

www.unive.nl

Stukadoorsbedrijf Hummelink

Ventersteeg 3

7261 RP Ruurlo

0573 - 451704

Het Reklamehuis

Nijverheidsstraat 3

7261 AK Ruurlo

www.hetreklamehuis.nl

Openluchtspel 'Eenheid door Oranje'

Enige tijd geleden heeft mevr. Stegeman uit de Clauslaan een aantal foto;s geschonken aan Old Reurle van het openluchtspel 'Eenheid door Oranje', dat in 1948 werd opgevoerd bij Het Rijkenbarg. Zie 'Onder d'n Kroezeboom' nr. 2/2010. We hebben destijds beloofd om daaraan in de vorm van een uitgebreidere fotoreportage nog eens extra aandacht te besteden en die belofte lossen we hierbij in. Het is inmiddels meer dan zestig jaar geleden en de spelers zijn allen levensecht verkleed, maar misschien dat u toch nog iemand herkent.

Gebonden aan de heer

In het tijdschrift 'Genealogie' van het CBG (Centraal Bureau voor Genealogie) is in 2008 (nr. 14, pag. 143 t/m 145) een artikel verschenen over het thema horigheid en het lange voortbestaan daarvan in Ruurlo en dat was voor de redactie aanleiding om dit artikel te plaatsen in 'Onder d'n Kroezeboom'. Het geeft meteen een mooi beeld van wat de horigheid inhield en wat het betekende voor de mensen die het betrof.

Vincent Sleebe

In juli 1564 overleed de boer Johan Wissinck of Blomcamp uit Ruurlo. Hij had een grote welstand bereikt, zoals uit een nauwkeurige opgave van zijn goederen blijkt. Vier paarden, drie koeien, drie kalveren, varkens, oude en jonge kippen en ganzen, en daarnaast koperen potten, een spinnenwiel, melkbussen, een karnton, bedden en ander huisraad passeren de revue. Ook de oogst op het veld werd niet over het hoofd gezien. Johans landerijen stonden vol met rogge en gerst.

Wissinck had heel wat meer nagelaten dan de veertienjarige zoon van de weduwe Anna Brinckerincks, ook wel genaamd Anna Klampfen, die rond dezelfde tijd stierf. De jongen was als knecht in dienst geweest bij Jacob Thesinck in Barchum en zijn bezittingen bestonden slechts uit een paar 'lepelkens', een slechte, van Zutphens laken gemaakte broek en een oude wambuis. Zijn moeder Anna had nog met Thesinck ruzie moeten maken om het laatste loon uitbetaald te krijgen.

Heren en horigen

Dat wij zo precies weten wat Wissinck en de zoon van Anna Brinckerincks allemaal bezaten bij hun overlijden, komt door hun sociale positie. Zij waren horig aan de heer van Ruurlo. De horigheid was in de Middeleeuwen ontstaan en kwam er op neer dat onroerende goederen niet alleen eigendom waren van een adellijk of geestelijk goed, maar ook dat de bewoners ervan persoonlijk aan de heer gebonden waren.

Zij mochten niet zomaar van hun erf vertrekken zonder zich vrij te kopen. Ook als zij wilden trouwen met een niet-horige, moesten zij een vergoeding betalen. Bij de dood van een horige boer of boerin had de heer recht op de helft van de roerende goederen. Als de boer of boerin trouwde, moest betaald worden voor de 'opvaart' van de nieuwe partner. Ook de 'erfwinning', de opvolging van de volgende generatie op de boerderij, kostte de boeren flink geld.

In zekere zin zijn de erfwinningen en andere bedragen die de horige boeren moesten betalen, misschien vergelijkbaar met de lasten die tegenwoordig gemoeid zijn met de overname van een boerderij en met de hypotheek die aan de bank moet worden betaald. Maar het grote verschil is dat de hoogte van de lasten van de horigen en vooral het moment van betaling van tevoren niet was te overzien. Immers, de dood was steeds dichtbij maar kon op een onverwachts moment toeslaan. Enorme schulden konden het gevolg zijn.

Geestelijke goederen

Behalve adellijke heren hadden ook geestelijke instellingen als kapittels en kloosters in de Middeleeuwen veel goederen en daarbij behorende horigen onder hun hoede. Toen de geestelijke goederen tijdens de Tachtigjarige Oorlog in handen van de overheid kwamen, nam die het beheer ervan over. In de regel werden daarvoor aparte administraties bijgehouden, die gro-

tendeels bewaard zijn gebleven. Zo benoemden de Staten van Overijssel een administrateur voor de geestelijke goederen in Delden. Administrateur H.J. Bos hield in de achttiende eeuw nauwkeurig de inkomsten voor ‘versterf, erfwinning en opvaart’ bij. Zijn registers bieden een unieke inblik in de familieverhoudingen van de boerenbevolking in die tijd.

Toen bijvoorbeeld het erve Siemerink bij Delden in 1735 in andere handen overging, moest de nieuwe bouwman 355 gulden betalen. Het zou meer dan tien jaar duren voordat hij deze enorme schuld had ingelost. Met dergelijke bedragen was het geen wonder dat de betrokken hofhorigen vaak onder hun verplichtingen uit probeerden te komen. Daarbij profiteerden zij van het feit dat het bevoegde gezag ver weg was. Maar als hun niet-betalen uitkwam, waren zij de klos. Dezelfde boer Siemerink had een broer die naar Delft was vertrokken en daar getrouwd, zonder dat hij zich formeel had vrijgekocht. Dat kwam aan het licht toen de broer kort daarna was overleden. Siemerink moest alsnog 32 gulden betalen. Zijn plaatsgenoot Odink had een dochter Geeske, die ‘klopje’ – een soort begijn – was geworden. Ook zij moest worden vrijgekocht, al kwam zij er met één gulden en twaalf stuivers genadig vanaf.

In Berghuizen bij Oldenzaal woonde een andere familie Siemerink. Albert had verzuimd de vrijkoop van zijn dochters te betalen. Het kostte hem 25 gulden. Uit de aantekening uit 1760 kunnen we opmaken dat van die dochters Jenneken toen in Amsterdam woonde en Aalke wel getrouwd, maar ‘van de man af’ was.

Deze familie had het sowieso niet gemakkelijk. De weduwe van Egbert Siemerink moest in hetzelfde jaar de vrijkoop betalen van haar zoon Derk, die tegen de wil van zijn ouders met de meid was getrouwd. Vermoedelijk was hij daarom van de opvolging op de boerderij uitgesloten. Intussen was hij al overleden, maar het kostte zijn moeder nog enkele jaren om zijn postume vrijkoop af te betalen.

Er waren ook boeren die zelfs niet opgaven dat zij de boerderij van hun ouders hadden overgenomen. Albert Siemerinks zoon Jan bleek in 1775 de opvolging te hebben verzwegen. Met hem werd tot overeenstemming gekomen voor 175 gulden. Tien jaar later bleek hij ook de ‘opvaart’ van zijn (tweede) vrouw Fenne Boerrigter niet gemeld te hebben en moest hij opnieuw een boete betalen.

Het einde van de horigheid

Tijdens het bewind van de broers Jacob en Joost van Heeckeren in de tweede helft van de zestiende eeuw vormde de Achterhoekse heerlijkheid Ruurlo nog een ‘ouderwets’ voorbeeld van horigheid. Maar het stelsel van horigheid was in die periode al lang op zijn retour. Omdat de lasten in natura geleidelijk waren omgezet in vaste bedragen en het geld steeds minder waard werd, waren de landeigenaren niet meer zo enthousiast over dit stelsel. Voor de horigen was deze ontwikkeling juist voordelig: zij betaalden naar verhouding steeds minder voor de lasten. In de zeventiende en achttiende eeuw waren horige boeren beslist niet armlastig. Doordat hun bedrijven bij overlijden niet verdeeld werden maar steeds aan één opvolger werden overgedaan, behoorden zij tot de grootste in de omgeving.

Door deze verschuiving in voordeel werden vanaf de late Middeleeuwen in de grootste delen van Nederland de horige verhoudingen steeds meer omgezet in ‘gewone’ pacht of erfpacht. Slechts in enkele delen van Oost-Nederland waren tot het einde van de achttiende eeuw nog horigen aanwezig. In de rest van Nederland waren de vroegere horigen pachters geworden. Die moesten natuurlijk nog wel de nodige bedragen betalen, maar waren niet meer lijfelijk gebonden aan de grond of de heer. Zij pachtten hun bedrijf in de regel voor zes jaar. Losse stukken land kenden een veel kortere pachtduur. Gegevens over pachten zijn terug te vinden in talloze administraties van adellijke, geestelijke en overheidsinstellingen.

Tijdens de Bataafs-Franse tijd kwam ook in de laatste resten van Nederland een eind aan de horigheid. Die werd onverenigbaar geacht met het idee van vrije burgers dat toen opgeld deed. Maar het zou nog lang duren voordat een en ander juridisch geregeld was. Een groot aantal horige erven in Twente, nu eigendom van de staat, werd verkocht, veelal aan de boeren zelf. Maar het kwam ook voor dat een grootgrondbezitter het erf kocht. Zo ook het hierboven genoemde erve Siemerink in Deldenerbroek, dat in het bezit kwam van de Borne-se dominee Immink. In Twente waren ook de opkomende textielbaronnen enthousiaste kopers. Soms probeerden de nieuwe eigenaren vervolgens de voormalige horige familie van het erve te verdrijven, wat leidde tot ingewikkelde rechtszaken. In de omgeving van Winterswijk was een heel andere situatie ontstaan. Hier waren de horigen in de achttiende eeuw al zo rijk geworden dat ze in de negentiende eeuw moeiteloos eigenaren werden van grote stukken grond en als de zogenaamde scholtenboeren zelf tot de bovenlaag van de samenleving gingen behoren.

Onderzoek in stappen

Voor de tegenwoordige genealoog vormen de pachtregisters een rijke bron van genealogisch onderzoek. Van sommige adellijke en geestelijke goederen zijn al vanaf de vijftiende eeuw dergelijke registers bewaard. Het is dan een extra voordeel als de bewoners van een boerderij horig waren. De optekeningen over versterf, erfwinning en opvaart geven naast louter namen ook een schat aan genealogische informatie, die een aanvulling vormt op de gebruikelijke bronnen. Het is jammer dat ze niet overvloedig bewaard zijn, maar als ze er zijn, kan de onderzoeker er niet omheen. Daarnaast vormen ook de leenregisters een overvloedige informatiebron. Hieraan is al eerder aandacht besteed (zie *Genealogie* 4 (1998), nr. 4, 97-100). Onderzoek naar de vroegere pachtverhoudingen is erg lastig. Daarom is een aantal stappen raadzaam:

1. Ga na bij welk adellijk of geestelijk goed een boerenerf voorheen behoorde. Vanwege de ingewikkelde territoriale en eigendomsverhoudingen in het verleden, was lang niet altijd het dichtstbijzijnde klooster of kasteelheer de eigenaar. Het goed Berkelaar bij Doetinchem bijvoorbeeld ligt vlakbij het kasteel de Slangen-burg, maar behoorde al in de Middeleeuwen tot de bezittingen van huis Bergh. Een handig middel om achter de vroegere eigendomsverhoudingen kan de Kadastrale Atlas zijn. Die is inmiddels voor een groot aantal Nederlandse gemeenten samengesteld op basis van de oorspronkelijk aanwijzende tafels van het Kadaster uit 1832. Ten behoeve van een nieuwe grondbelasting werden toen alle percelen in Nederland opnieuw opgemeten en hun eigendomsverhoudingen vastgelegd. Zo weten we dat bovengenoemde boerderij Berkelaar in de eerste helft van de negentiende eeuw eigendom was van zijne doorluchtigheid vorst Karl von Hohenzollern-Sigmaringen, de toenmalige graaf van Bergh. Die heeft het later verkocht aan een notaris uit Zevenaar, waarna het via enkele eigenaren aan de familie van de huidige bewoners kwam.
2. Ga na of en waar van het betreffende heerlijke huis of kerkelijke instelling een archief bewaard is gebleven. Veel huis- en kloosterarchieven zijn aanwezig bij de historische centra (de vroegere rijksarchieven) in de provinciehoofdsteden of andere archiefdiensten. Vergeet daarnaast ook familiearchieven niet, waarin soms ook materiaal betreffende het beheer van onroerend goed zit. Maar er zijn ook wel adellijke huizen die hun archieven zelf beheren. Zo hebben huis Bergh in 's-Heerenberg, Schoonheten bij Raalte en Twickel bij Delden hun eigen archiefdienst. Ook waren er buitenlandse kloosters en adellijke huizen met bezittingen in Nederland.
3. Als u een archief hebt gelokaliseerd dat ook toegankelijk is, kijk dan in de inventaris wat er aan gegevens te vinden is over pacht, horigen en lijfeigenen. Helaas is dergelijk materiaal in de meeste archieven

slechts zeer fragmentarisch bewaard, met name in de periode voor 1800. Van goederen die beheerd werden door provinciale overheden, is nog de meeste informatie bewaard.

Mocht u materiaal vinden dat voor uw familiegeschiedenis interessant is, dan zijn kennis van het handschrift en een flinke

portie geduld onontbeerlijk. Voor het eerste worden op talloze plaatsen cursussen oud schrift gegeven, voor het tweede bent u echt op u zelf aangewezen!

Vincent Sleebe is werkzaam bij het Historisch Centrum Overijssel in Zwolle.

Binnen kijken bij Old Reurle

Grootse plannen van de landbouwwerktuigen groep bij Cactus Oase.

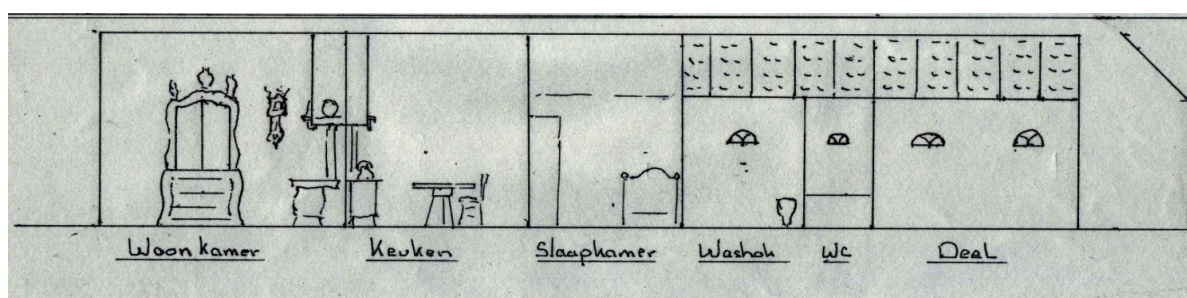
Willy Braakhekke

De groep die zich bezig houdt met de verzameling oude landbouwwerktuigen is samen met Anny en Bert van der Meer druk en enthousiast bezig om een plan uit te werken, met de bedoeling om een langsgeddoorsnede van een oude boerderij weer te geven. Zie onderstaande schets voor de boerderij 'Old Reurle'.

Gedacht wordt dat met de realisering van het plan jongeren een betere indruk kan worden gegeven hoe de boerenbevolking vroeger behuisd was en met welke middelen ze in hun levensbehoefte voorzagen. Door veel artikelen uit de verzameling bij Anny Cactus hierin bij te plaatsen denkt de groep dat dit meer tot de verbeelding spreekt dan de opstelling in een rij zoals nu het geval is.

De groep staat al enthousiast te trappelen om er mee aan het werk te gaan. Gezocht wordt nog naar sponsors voor de te gebruiken bouwmaterialen en naar voorwerpen om de verschillende ruimtes in te richten. Misschien hebt u ook nog het een of ander thuis of uit een inboedel wat zij zouden kunnen gebruiken zoals: een kabinet, een paar passende deuren, een boezem en tegeltjes, borden voor op de boezem en spullen voor onder en bij de schouw. Stalraampjes, Keulse potten, een houten karn-ton, een houten pekelvat en slaapkamermeubels met twijfelaar staan ook nog op het verlanglijstje.

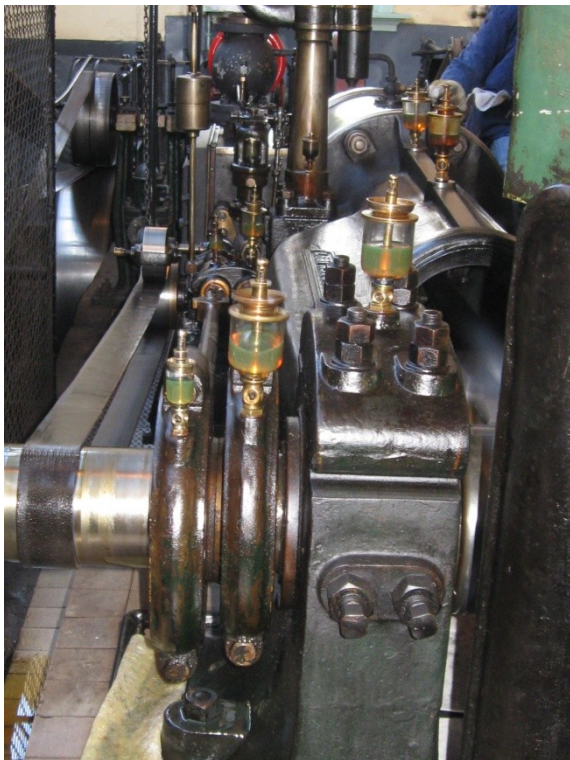
We zullen u in volgende uitgaven van 'Onder d'n Kroezeboom' nader op de hoogte houden van de verdere ontwikkelingen.

Bezoek aan Stoomzagerij Nahuis

Zoals in het voorwoord van de voorzitter al gemeld zijn de medewerkers van de landbouwwerktuigengroep en enkele bestuursleden op 20 oktober naar de open dag van Stoomzagerij Nahuis in Groenlo geweest. De oude oven was geheel gerenoveerd en met de stoom werden de machines aangedreven om de boomstammen te zagen. Dank aan Henk Klein Brinke voor de organisatie, het is voor herhaling vatbaar. Hieronder een kleine foto-impressie.

Leo Besselink

Historische Vereniging Old Reurle :

opgericht 15 februari 1984

Voorzitter :	D. Chr. Weenk, Kerkplein 10, 7261 AZ Ruurlo Telefoon: 0573-453774 e-mail: decewe@concepts.nl
Secretaris :	L.W. Besselink, Noorderweme 6, 7261 PX Ruurlo Telefoon: 0573-452376 e-mail: leobesselink@concepts.nl
Penningmeester:	J.H. Holtslag, Stationsstraat 10c, 7261 AD Ruurlo Telefoon: 0573-453904 e-mail: jh.holtslag@concepts.nl
Bankrekening:	Rabo Achterhoek-Noord, Ruurlo, Rekeningnummer 3567.22.996 t.n.v. Historische Vereniging Old Reurle
Tweede voorzitter:	A.J. Kettelerij, Borculoseweg 62, 7261 BL Ruurlo Telefoon: 0573-452204 e-mail: kettelerijruurlo@hetnet.nl
Bestuursleden :	Mw. J. Schepers-Abbink, Stationsstraat 10 , 7261 AD Ruurlo Telefoon: 0573-452409 e-mail: a.schepers@concepts.nl Mw. I. Hummelink-Klein Brinke, Strikkersteeg 11, 7261 RW Ruurlo Telefoon: 0573-453531 e-mail: b.hummelink@kpnmail.nl J.W. Scholten, Haarskamp 64, 7261 ZD Ruurlo Telefoon : 0573-254931 e-mail: janwillem.scholten@concepts.nl
Organisatie jaarprogramma:	Mw. J. Schepers-Abbink., Mw. I. Hummelink-Klein Brinke
Cultuur-historie Berkelland :	J.W. Scholten
Archeologische Werkgroep Coördinator:	J.W. Bredewout, 't Rikkelder 38, 7261 BE Ruurlo Telefoon: 0573-450224 e-mail: j.w.bredewout@freeler.nl
Landbouwwerktuigen Coördinator:	D.H. Klein Brinke, Kooiersdijk 2, 7261 RB Ruurlo Telefoon: 0573-452048 email: lireko@hetnet.nl
Redactie 'Onder d'n Kroeze- boom':	A.E. Banda, Dekkersweg 2, 7261 MC Ruurlo Telefoon: 0573-452212 e-mail: lou_banda@wanadoo.nl Mw. W. Braakhekke, Hengelseweg 8, 7261 LV Ruurlo Telefoon: 0573-453496 e-mail: w.braakhekke@gawab.com G.J. Glijnis, Willem Alexanderlaan 62, 7261 WJ Ruurlo Telefoon: 0573-453435 e-mail: gj.glijnis@concepts.nl J. Oonk , Juttepad 6, 7021 NP Zelhem Telefoon: 0314-625316 e-mail: info@janoonk.nl
Verspreiding Kroezeboom:	mw. J. Schepers-Abbink
Internetsite:	www.oldreurle.nl
Contributie per seizoen:	€ 14,00 persoonlijk lid, € 21,00 voor echtparen. Bij toezending per post € 6,00 extra voor portokosten. Kamer van Koophandel te Arnhem, inschrijffnummer 40103401 Het kwartaalblad Onder d'n Kroezeboom is ingeschreven onder num- mer ISSN 0929-919X